

Radvilė Racėnaitė, ŽMOGAUS LIKIMO IR MIRTIES SAMPRATA LIETUVIŲ FOLKLORE. MONOGRAFIJA. Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, Vilnius 2011, 315 s.–

„Již jsi otevřela nebeská vrátka, již sediš na lavičce velů...“ Toto folklorní věnování zesnulé sestře, spisovatelce Jurze Ivanuskaitė, otevírá monografii členky Institutu litevské literatury a folkloru Radvilė Racėnaitė *Představa o lidském osudu a smrti v litevském folkloru*. Po předmluvě a pečlivě rozpracovaném přehledu badatelské činnosti o pojetí osudu a smrti v oblasti litevské folkloristiky, religionistiky, archeologie a etnologie je publikace členěna do přehledných oddílů, pododdílů i drobnějších částí. Podle autorčina vlastního vyjádření byla největší pozornost věnována zobrazením spojeným se smrtí, jež zaujímají i část analýzy lidového pojetí osudu.

Kniha je psána z pohledu folkloristy, přesto se jako první práce svého zaměření snaží o komplexní analýzu s využitím příbuzných disciplín. Interpretaci podoby lidského osudu a smrti na litevském venkově podepírá zejména materiály získanými sběrem litevského folkloru z druhé poloviny 19. a první poloviny 20. století, v každém jednotlivém pododdílu však systematicky pracuje i se staršími zdroji z místních kronik. V metodologické rovině se opírá o několik navzájem se doplňujících postupů, při představování folklorního a etnografického materiálu volí analytický popis, u porovnávání paralel s geneticky či geograficky blízkými prostředními využívá historicko-srovnávací metody (ochuzené

však bohužel o germánský element, hrající na území Baltů ne zcela bezvýznamnou roli), ale především monografie pracuje se strukturálně-sémantickou textovou analýzou autorčiny konzultantky Bronislavy Kerbelytė. Na jejím základě je na bytosti spojené s osudem či smrtí nahlíženo principem vnitřní, nikoli vnější podobnosti, sestávající z jejich jednání v tzv. základním syžetu (elementarusis siužetas). Tato metoda je zcela kompatibilní s *Litevským katalogem narativního folkloru* (Kerbelytė, B., *Lietuvių pasakojamosios tautosakos katalogas*, 1999–2009). Dalšími díly litevské folkloristiky, se kterými se autorka v publikaci vyrovnává a ve značné míře na ně navazuje, jsou práce významného systematizátora pramenů baltského folkloru a autora prací o litevských chtonických bytostech Norbertase Vėliuse, dále autorčina učitele a později i kolegy etnologa a spisovatele Gintarase Beresnevičiuse, popřípadě sémiotika Algirdase Greimase. Na litevskou lidovou slovesnost je v celé publikaci nahlíženo s jasnou systematickostí, neopomíjející rozlišit jednotlivé folklorní žánry a podle konkrétních pověr, písní, pláčů, mytologických (mitologinės sakmės) a etiologických pověstí, pohádek, anekdot či frazeologie každou z obsahových problematik s těmito žánry spojit.

Leitmotivem monografie se stává axiom o předem určeném, neodvratitelném a stěží ovlivnitelném osudu, jenž je však v konkrétních případech přehodnocován a konfrontován s možností změnit kvalitu života aktivním chováním. Přestože autorka za jedinou možnou úspěšnou změnu považuje materiální prospěch, uvádí látku,

kteřá odkazuje na eventualitu korigovat osud jedince i z jiných aspektů. Obvykle se však jedná o volbu jakýmsi způsobem limitovanou (nabídka symbolických předmětů, vhodný výběr kmotrů, přenesení nevhodných vlastností z dárců na příjemce). Zcela zásadní roli hraje fatalistický pohled na život při získávání partnera. Všechny hlavní složky životního štěstí jsou určeny již na začátku života a v souvislosti s tím se publikace okrajově zabývá i bytostmi prorokujícími novorozenci jeho osud a tradicemi, jež se snaží mu přízeň osudu zajistit.

Druhá část monografie se zaměřuje na poslední výrazný moment v lidském životě – smrt. Podrobně je rozpracovávána personifikovaná podoba smrti (*giltině, mirtis, smertis*), objevující se obvykle jako starší žena, a je zdůrazněn archaický motiv bílé barvy, v litevských lidových představách jen zřídka nahrazovaný černou postavou se srpem či kosou. Analyzovány jsou děje předpovídající jednotlivci jeho odchod z tohoto světa, velká pozornost je věnována spojitosti těchto předpovědí s jednotlivými částmi domu (zdi, trámy, dveře, okna) a s nimi souvisejícími úkony po smrti jeho obyvatele; pozornost se věnuje také živočichům oznamujícím skon, zejména ptákům (vrána, kukačka). V posledním oddílu knihy jsou rozebírány tabuizované činnosti, jejichž vykonáním riskuje člověk život svůj nebo svých blízkých.

Publikace o osudu a smrti v litevském folkloru nabízí systematicky propracovaný a utříbený pohled na danou tematiku v rámci litevské lidové slovesnosti, jež je místy srovnávána s lotyšskými, slovanskými, popřípadě geograficky blízkými ugrofinskými tradicemi. Přes svůj folkloristický charakter přináší práce poznatky interdisciplinárního rozsahu. Význam zvoleného

tématu vynikne obzvláště ve vztahu k měnícím se paradigmátům litevské společnosti, vytlačující smrt do sféry čehosi vzdáleného, ačkoli v hlubším historicko-etnickém povědomí byl onen svět lidským životům blízký a hranice mezi jedním a druhým křehká. Kniha se tak stává cenným materiálem nejen pro zájemce z řad folkloristů, etnologů či religionistů, ale nabízí obecně kulturní vhled do litevské mentality vůbec.

Nad'a Vaverová (FF UK, Praha)

Vratislav Doubek, ČESKÁ POLITIKA A [VÝCHODNÍ] VYSTĚHOVALECTVÍ 1848–1922. Akropolis, Praha 2012, 136 s.–

Vratislav Doubek, specializující se na české a střeoevropské myšlení v 19. a 20. století a také na česko-ruské vztahy ve stejném období, je český historik z Ústavu politologie na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy a z Masarykova ústavu Akademie věd České republiky. Uvedený titul navazuje na jeho předchozí publikace spojené s podobným časovým vymezením, *Česká politika a Rusko (1848–1914)* (Academia, Praha 2004), *Cesty na východ: Češi v korespondenci M. F. Rajevského* (Masarykův ústav AV ČR, Praha 2006) a také na publikaci věnující se odkazu prvního československého prezidenta, s názvem *T. G. Masaryk a česká slovanská politika (1882–1910)* (Academia, Praha 1999).

Autor se v recenzovaném titulu věnuje českému vystěhovalectví na východ v 19. století s přesahem do 20. století. Jak je patrné, jedná se o další příspěvek k analýze česko-ruských vztahů v tomto časovém období. Navazuje na dřívější publikační činnost